

Overpeinzingen van een dienstweigerende oorlogshitser

Ga onderhandelen met Poetin, luidt de oproep uit het vredeskamp. Maar komt een oplossing daarmee wel dichterbij?

tekst **Stevo Akkerman**

Zijn

de tijden veranderd of ben ikzelf veranderd? Het zal allebei zijn, nooit is het eens lekker zwart-wit. Maar iets is veranderd, dat staat vast. Ooit kreeg ik het aan de stok met de conservatief-christelijke wereld waarin ik opgroeide, omdat ik de dienstplicht weigerde. Tegenwoordig lig ik onder vuur van pacifisten die menen dat ik een oorlogshitser ben. Schrijf ik in mijn *Trouw*-column dat Oekraïne steun verdient in zijn strijd tegen Rusland, dan volgen er steevast teleurgestelde, boze en soms ook agressieve reacties uit pacifistische hoek, al dan niet christelijk gekleurd.

Zelf vind ik de stap niet eens zo groot; dat ik op de Evangelische School voor Journalistiek als eenling rondliep met een linnen tas tegen de kernwapens, was niet omdat ik pacifist was, maar omdat ik de atoombom een onrechtmatig wapen vond, ook als je de vijand er 'alleen' maar mee wilde afschrikken. Je kunt niet afschrikken

zonder de optie van afschieten open te houden. Natuurlijk waren er kanttekeningen te plaatsen bij mijn anti-kernwapenstandpunt; ook zonder atoomwapens hadden veel oorlogen nooit gevochten moeten worden (Nederlands-Indië, Vietnam, Irak). Toch ging het principiële totaalpacifisme me te ver. Al was het maar omdat "pacifisten de concentratiekampen niet hebben bevrijd", zoals de Israëlische schrijver en vredesactivist Amos Oz placht te zeggen.

Wel een beetje vreemd: ik haalde mijn argumenten om dienst te weigeren uit een gereformeerd-vrijgemaakt boek over oorlogsvoering, *Gewapende vrede* van hoogleraar J. Douma. Douma betoogde dat het dreigen met kernwapens geoorloofd was, maar wat hij schreef over de Bijbel en het idee van de rechtvaardige oorlog bracht mij juist tot de tegenovergestelde overtuiging. Eén van de belangrijkste principes van deze traditie – vooral uitgewerkt door de middeleeuwse filosoof en theoloog Thomas van Aquino – is het onderscheid tussen burgers en militairen. Bij kernbommen maakt dat onderscheid geen enkele kans, en dus vond ik ze onbruikbaar. Overigens was het misschien toch niet zo vreemd dat ik langs >>

Ex-Beatle John Lennon en zijn vrouw Yoko Ono voerden in 1969 campagne tegen oorlog en voor vrede. FOTO GETTY

>> orthodox-christelijke weg tot die conclusie kwam, dat was nu eenmaal de taal waarin ik leefde, ook als ik terug in opstand kwam.

Maar nu ik veertig jaar later weer in discussies over oorlog en vrede terecht kom, stuit ik op soortgelijke taal, zij het ditmaal van progressief-christelijke snit. Ook hier worden grote woorden gesproken, die van menselijke opvattingen goddelijke opdrachten maken. 'Christus' koningschap, dat in de oorlog genegeerd en gehoord wordt, gebóód mij te spreken', las ik over prof. G.J. Heering, de oprichter van het pacifistische Kerk en Vrede. Bij die vereniging staat de bijbelse opdracht haaks op elke militaire actie, vanuit 'het brandend verlangen om, ter wille van Christus' naam, het christendom los te slaan van de oorlogsidee'.

CRUCIALE ELEMENTEN ONTBREKEN

Voor of tegen gewapende vrede, wat mij betreft is elk beroep op God problematisch en onnodig. Het gooit een autoriteitsclaim in de strijd, zonder inhoudelijk iets toe te voegen; de argumenten van het religieuze vredeskamp zijn dezelfde als die van het seculiere vredeskamp. Kort samengevat: je moet onderhandelen in plaats van vechten, er wordt ten onrechte een vijandbeeld geschapen van Poetin (of de Russen), en het Westen heeft boter op het hoofd door de uitbreiding van de Navo in oostelijke richting, want we moeten rekening houden met de veiligheidsbelangen van Moskou.

Dit geluid komt van verschillende kanten en vindt geregeld zijn weg naar de (opinie)pagina's van de grote kranten, al dan niet vergezeld van de klacht dat er geen ruimte aan wordt gegeven. Het is niet het dominante narratief, dat is een feit, maar doodgezwegen wordt het ook niet. Zo publiceerde filmmaker Lidija Zelovic onlangs een stuk in Tijdgeest, waarin zij de Nederlandse media beschuldigde van 'te grote volgzzaamheid' en 'normalisering van het militarisme'. Het Russische publiek wordt gemanipuleerd door de staatsmedia, maar de Nederlandse media 'lijden aan dezelfde kwaal'. Ons beeld van Rusland stoelt volgens Zelovic op 'een zorgvuldig gecultiveerd imago van de Sovjet-Unie als evil empire', ze wijst op de Navo-uitbreiding als factor, ze noemt de Maidan-revolutie van 2014 een 'coup' en acht het Westen '(mede)verantwoordelijk voor de ellende waar Oekraïne nu in verkeert'.

In deze alternatieve lezing van de jongste geschiedenis ontbreken enkele cruciale elementen en wordt de werkelijkheid in zo'n benauwd keurslijf gegoten dat je de feiten bijna kunt horen steigeren. Wat allereerst ontbreekt – en ik doel daarbij niet strikt op het stuk van Zelovic – is de erkenning dat Poetin een illegale aanvalsoorlog is begonnen, en dat Oekraïne alle recht heeft zich daartegen te verdedigen. Wie vindt dat die verdediging niet militair mag worden gevoerd omdat gewelddoos verzet altijd de enige morele optie is, verdient respect, maar mijn respect wankelt als de gewelddoosheid rust op het bagatelliseren van de misdadigheid van de rakettenwerper uit Moskou. Dat is het volgende punt dat niet verdoezeld mag worden: het fundamentele verschil tussen de aanvaller die flats, ziekenhuizen, winkelcentra en treinstations ziet als handige doelwitten, en de verdediger die zich houdt aan het oorlogsrecht en zich beperkt tot militaire doelen. Er kunnen incidenten zijn, ik weet dat schone oorlogen niet bestaan, maar er vallen geen bommen op Moskouse woonwijken.

IJZEREN GRIP

Het gaat om het wege van de feiten: je kunt wijzen op tekortkomingen van Zelensky, op de corruptie in Oekraïne, op de ultra-nationalistische figuren in sommige militaries, maar niets daarvan rechtvaardigt een Russische invasie en niets daarvan ondermijnt het Oekraïense recht zich te verdedigen. Hetzelfde geldt voor het argument dat Amerika en/of de Navo geen schone handen hebben. Ja, je kunt (deel)kritiek hebben op interventies in voormalig Joegoslavië, Afghanistan en Irak, al was het niet-interveniëren in Rwanda ook niet onomstreden. Maar daarmee is de Navo nog geen instrument van imperialisme of agressie, het is een bondgenootschap van landen die elkaars veiligheid verdedigen en getracht hebben – dom soms – om die veiligheid ook elders te bewerkstelligen.

Geen enkel land is gedwongen Navo-lid – dat was bij het Warschau Pact heel anders – en geen enkel land staat op de nominatie veroverd te worden. Er zijn genoeg Navo-landen die aan Rusland en Belarus grenzen, niemand denkt dat de Navo die wil gebruiken als uitvalsbasis om Rusland binnen te vallen – dat weet het Kremlin ook, het heeft Finland daarom ongestoord Navo-lid laten worden. Waarom Oekraïne dan niet? Dat is geen geheim:

Lennon en Ono in maart 1969 in het Amsterdamse Hilton Hotel tijdens hun 'bed-in'-actie voor vrede en tegen oorlog. FOTO GETTY

Je kunt
de feiten
bijna horen
steigeren

in strijd met door Rusland ondertekende verdragen, erkent Poetin de soevereiniteit van Oekraïne niet, hij claimt het land als het zijne.

Onder Jeltsin was er nog sprake van dat Rusland mogelijk Navo-lid zou worden. Dat dit nu klinkt als een absurde gedachte, staat weliswaar niet los van ondoordacht optreden van de Navo zelf, maar is toch in de eerste plaats het gevolg van de veranderingen in Rusland zelf. Onder Poetin is de struikelende gang richting democratie vervangen door de ijzeren grip van een wreed dictatoriaal regime, en deze binnenlandse ontwikkeling weerspiegelt zich in Ruslands buitenlandse politiek.

Wie denkt dat dit een zorgvuldig gecultiveerd Westers vijandbeeld is, zou te rade moeten gaan bij >>

Lennon en Ono geven een persconferentie in 1969 tijdens hun 'Make love, not war'-protestactie. FOTO BETTMANN ARCHIVE

>> Aleksej Moskaljov, de Rus die tot twee jaar strafkamp werd veroordeeld nadat zijn 13-jarige dochter – inmiddels uit huis geplaatst – een tekening had gemaakt tegen de oorlog. Of bij de leden van de verboden mensenrechtenorganisatie Memorial, opgericht ter rehabilitatie van de slachtoffers van het stalinisme. Of bij de kinderen van journaliste Anna Politkovskaja, een critica van Poetin, doodgeschoten in 2006. De repressie is niet van gisteren en niet het resultaat van welke beweging van de Navo dan ook. Het is Poetins programma. Hij is de grootste vijand van zijn eigen volk.

AGRESSIE LOONT

Bij alles wat tegen militaire steun aan Oekraïne wordt ingebracht, staat de stelling centraal dat Kyiv moet gaan onderhandelen met Poetin. Alle oorlogen eindigen met vredesonderhandelingen, waarom daar niet nu mee beginnen in plaats van te wachten tot er tienduizenden doden meer zijn gevallen? Een gedachte met de schoonheid van de eenvoud, maar het lanceren van het woord 'onderhandelen' alleen is nog geen oplossing. Voor de Russische invasie van 24 februari 2022 had Zelensky een

Poetin is de grootste vijand van zijn eigen volk

jaar lang tevergeefs gesmeekt om een ontmoeting met Poetin. Het antwoord bestond uit een oorlog die tot de dag van vandaag voortduurt. Logisch dus dat Oekraïne nu wil weten waar gesprekken met Rusland toe zouden moeten leiden en wie de eventuele uitkomst ervan zou kunnen garanderen. Op het woord van Poetin, die tot 23 februari 2022 bleef beweren dat hij absoluut niet van plan was zijn buurland aan te vallen, kan Kyiv onmogelijk vertrouwen.

In april wierp ik in een column de vraag op of pleitbezorgers van onderhandelen eigenlijk niet bedoelen te zeggen: geef je over, Kyiv. Ik voegde eraan toe dat een overgave de enige overgebleven optie kan zijn, zoals Nederland besloot in mei 1940. Maar dan hebben we het niet over 'vredesbesprekingen'. En gezien het schrikbewind dat Poetin voert over zijn eigen burgers, zal Kyiv er alles aan doen om de Oekraïners een dergelijk lot – of erger – te besparen. Of zou Zelensky toch een gedeeltelijke capitulatie moeten accepteren? Dat zou een aanmoediging zijn voor Poetin om te pakken wat hij op dat moment pakken kan, om na verloop van tijd toch heel Oekraïne in te lijven; agressie loont.

Op mijn stuk kwam een reactie uit de gelederen van Kerk en Vrede. Oud-predikant Jan Anne Bos schreef op zijn 'Vrede is beweging'-blog dat er andere onderhandelingen moesten komen dan die waarover ik had gesproken: niet met de dreiging van wapens achter de hand, maar 'met als uitgangspunt de dromen van de grote profeten van Israël'. Gevraagd naar een nadere invulling van dit concept, voerde hij aan dat eerst het besef moet komen dat er überhaupt andere opties zijn, en ook dat er 'een wereldorgaan met hoog moreel gezag' nodig is. De VN kunnen dat niet zijn, daarom moet er een grote conferentie komen met denkers van wijd en zijd om te formuleren 'hoe een houdbare wereld eruit moet kunnen zien'.

Laat duizenden conferenties bloeien, zeg ik, maar wat doen we intussen met Poetin? Dit is wat hij begin juni zei: "Alle oorlogen eindigen uiteindelijk in onderhandelingen. Maar die zijn gebaseerd op nederlaag of overwinning in de oorlog. Wij streven naar overwinning." En wat doen we met oud-premier Dmitri Medvedev, tegenwoordig vicevoorzitter van de Russische Veiligheidsraad? Dit is wat hij vorige maand verklaarde over het lot van Oekraïne ná een vredesakkoord: "Zelfs na het tekenen van

essay

Reacties (max. 150 woorden) zijn welkom via tijdgeestreacties@trouw.nl. Graag naam en woonplaats vermelden.

Stevo Akkerman (1963) is journalist en columnist bij *Trouw*. Daarnaast schrijft hij literaire fictie. In 2017 won hij de J.L. Heldringprijs voor de beste columnist. De jury preeft Akkerman om zijn 'afgewogen analyses van wat politici, partijen en gewone mensen beweegt'.

de papieren zullen de overgebleven Oekraïense radicalen vroeger of later weer aan de macht komen. En dan is de tijd gekomen om de adder definitief te vertrappen. Om een lange stalen spijker in de doodskist te drijven van deze quasi-staat en de resten te herenigen met Rusland."

VREDESPLAN ZONDER VREDE

Is eindeloos doorvechten dan de enige optie? Eindeloos is een lange tijd, maar zolang beide partijen een nederlaag denken te kunnen voorkomen of blijven dromen van een overwinning, zit het behoorlijk vast. Pas als het militaire evenwicht drastisch wijzigt zal dat veranderen en het is te hopen – het is waar het Westen naar moet streven – dat dat dan in het voordeel van Oekraïne zal zijn. En niet, zoals bij een tweede termijn van Trump, in het voordeel van Poetin. Zelensky stuurt zichtbaar aan op een zo sterk mogelijke verdediging, gecombineerd met een diplomatiek offensief. Wellicht is Navo-lidmaatschap voor hem uiteindelijk opgeefbaar, mits andere landen de territoriale onschendbaarheid van Oekraïne garanderen.

In november wil de Oekraïense president een compleet vredesplan presenteren op een internationale conferentie, met als basis het internationale recht, waar ook Rusland zich – formeel althans – aan heeft geëngelijkt. Wat Zelensky betreft is Rusland welkom, als ook Moskou de oorlog wil beëindigen. "Dan zijn we bereid te praten met vertegenwoordigers van de Russische federatie, of het nu Poetin is of niet." Moskou heeft dit al afgewezen, en de Oekraïense inzet zal dan zijn Rusland diplomatiek te isoleren, wat overigens nog niet meevalt zolang landen als China, India, Brazilië en Zuid-Afrika Poetin de hand boven het hoofd blijven houden.

Robert Serry, de eerste Nederlandse ambassadeur in het onafhankelijke Oekraïne, suggereerde eerder in *Trouw* zoiets als vredesplan zonder vrede: een einde aan de gevechten, zonder dat Kyiv de aanspraak op het door Rusland bezette grondgebied opgeeft. En met internationale veiligheidsgaranties voor het deel van Oekraïne dat onder Kyiv valt. Dan zou een bevoren conflict ontstaan, in de hoop op dooi, vroeger of later.

Er valt van alles tegen in te brengen, dat staat vast. Een happy end is het nog steeds niet. Eigenlijk helemaal geen end. Misschien alleen de mogelijkheid ervan, ooit. Maar oorlog is erger. <<